

**Κ.Ε.ΜΕ.ΤΕ.
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΟΛΜΕ**

**«Σχολικές ομάδες κακοποίησης
μαθητών/μαθητριών»
Ενδείξεις μιας ανιχνευτικής
ερευνητικής προσέγγισης**

*Χρήστος Χρήστου
Μέλος Δ.Σ. του Κ.Ε.ΜΕ.ΤΕ.*

Η έρευνά μας πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Επιτροπής Μελέτης των Ομάδων Σχολικής Βίας (Bullying at School), η οποία συστάθηκε από την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

➤ Ως αντικείμενό της τέθηκε η διερεύνηση και η καταγραφή της γνώμης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με την ύπαρξη και δράση ομάδων κακοποίησης μαθητών/-τριών στα σχολεία.

□ Η έρευνα έγινε κατά την διάρκεια των σχολικών ετών 2006-07 και 2007-08.

□ Το ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από 38 ερωτήσεις (17 ανοικτού τύπου και 21 κλειστού) εστάλη σε σχολεία και σε τοπικές ενώσεις των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, με σκοπό να διαβιβαστεί σε όλα τα σχολεία της περιοχής αρμοδιότητάς τους και να απαντηθεί από έναν εκπαιδευτικό σε κάθε σχολική μονάδα με γνώση του σχετικού ζητήματος.

□ Ο χαρακτήρας της έρευνας ήταν ανιχνευτικός και επιδίωξή μας ήταν να μας δώσει μια πρώτη, γενική εικόνα σχετικά με την έκταση και κάποια βασικά ποιοτικά χαρακτηριστικά του φαινομένου της ύπαρξης ομάδων κακοποίησης μαθητών και μαθητριών στα σχολεία.

Ενδεικτική παρουσίαση και σχολιασμός απαντήσεων

Ερώτηση 1

Έχουν επισημανθεί σε αυτό το σχολείο περιπτώσεις επιθετικότητας παιδιών προς αδύνατους, «δυσπροσάρμοστους», καινούριους, διαφορετικούς, αλλοδαπούς. Επιθετικότητα λεκτική, σωματική, σεξουαλική, καταστροφή περιουσίας; (αναφερθείτε στο τρέχον σχολικό έτος).

Περιπτώσεις	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Πολλές	9	4,6
Λίγες	122	61,9
Καμία	51	25,9
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ	8	4,1
Ελλιπή δεδομένα	7	3,6
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 2

Συμβαίνουν ή όχι συχνά έντονοι διαπληκτισμοί, τσακωμοί στο σχολείο σας μεταξύ των παιδιών;

Ύπαρξη διαπληκτισμών	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	53	26,9%
Όχι	133	67,5%
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ	4	2,0%
Ελλιπή δεδομένα	7	3,6%
Σύνολο	197	100,0

Ερώτηση 2.1

Περιγράψτε τι ακριβώς συμβαίνει στα σχετικά περιστατικά.

Δράσεις	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Απλώς βρίζονται	155	53,1%
Γελοιοποιούν, ταπεινώνουν	83	28,4%
Κακοποιούν σεξουαλικά	3	1,0%
Χρησιμοποιούν πέτρες	2	0,7%
Βγάζουν σουγιά, κοπίδια ή μαχαίρι	1	0,3%
Έχουν σιδερογροθιές	1	0,3%
Προσπαθούν να ληστέψουν μαθητή/-τρια	3	1,0%
Άλλο	36	12,3%
Δεν απαντώ	8	2,7%
Άθροισμα	292	100

Ερώτηση 3

**Λειτουργεί σύλλογος γονέων/ κηδεμόνων
στο σχολείο σας;**

Λειτουργία	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	142	72,1%
Όχι	40	20,3%
Άλλο	2	1,0%
Δεν απαντώ	7	3,6%
Ελλιπή δεδομένα	6	3,0%
Σύνολο	197	100%

Ερώτηση 4

Ποιοι γονείς/κηδεμόνες έρχονται συχνότερα να συζητήσουν για την πρόοδο/ διαγωγή/ συμπεριφορά του παιδιού;

Γονείς	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Οι Έλληνες	60	27,0%
Οι μεταναστευτικής καταγωγής	11	5,0%
Αυτοί των οποίων το παιδί έχει πρόβλημα	41	18,5%
Αυτοί που μένουν κοντά στο σχολείο	3	0,4%
Δεν υπάρχει διάκριση	92	41,4%
Άλλοι	15	6,8%
Σύνολο	222	100,0

Ερώτηση 5

Έχετε καλέσει, κατά την προηγούμενη σχολική χρονιά, γονείς/κηδεμόνες των παιδιών για να συζητήσετε σχετικά με τη διαγωγή/συμπεριφορά του παιδιού τους;

Κάλεσμα	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	142	72,1
Όχι	43	21,8
Δεν απαντώ	6	3,0
Ελλιπή δεδομένα	6	3,0
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 6

«Ομαδοποιούνται», χωρίζονται ή όχι σε ομάδες τα παιδιά στην τάξη ή στο διάλειμμα, στο σχολείο;

Ομαδοποίηση	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	160	81,2%
Όχι	30	15,2%
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ	3	1,3%
Ελλιπή δεδομένα	4	2,0%
Σύνολο	197	100%

Ερώτηση 7

Αν ΝΑΙ, κατά τη γνώμη σας για πιο λόγο ή για ποιους λόγους «ομαδοποιούνται» τα παιδιά;

Λόγοι	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Για να μελετούν μαζί	45	14,7
Για να παίζουν ποδόσφαιρο ή άλλα παιχνίδια	135	44,1
Για να κάνουν σκανταλιές	67	21,9
Για να βασανίζουν, να εξευτελίζουν αδύναμους μαθητές/-τριες	16	5,2
Για παίρνουν από κάποιο παιδί λεφτά, μπουφάν, κινητό	2	0,7
Για άλλους λόγους	41	13,4
Σύνολο	306	100

Ερώτηση 8

Έχουν αυτές οι ομάδες αρχηγό;

Απάντηση	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	63	32
Όχι	52	26,4
Δεν απαντώ / δεν γνωρίζω	71	36
Ελλιπή δεδομένα	11	5,6
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 9

Καταγωγή εμπλεκόμενων μαθητών/-τριών

Καταγωγή	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Έλληνες	33	32,0%
Μεταναστευτικής καταγωγής	4	3,9%
Και τα δύο	66	64,1%
Σύνολο	103	100%

Ερώτηση 10

Πώς αντιδρούν η διεύθυνση και ο σύλλογος διδασκόντων του σχολείου στις «ομαδοποιήσεις» που γίνονται με αρνητικό στόχο, δηλαδή όχι με καλό σκοπό;

- Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών στην ερώτηση αυτή απάντησαν ότι η διεύθυνση και ο σύλλογος διδασκόντων έχει ένα θετικό, παραινετικό, συμβουλευτικό ρόλο, συζητά και συνδιαλέγεται με μαθητές/-τριες, γονείς, ψυχολόγους.
- Ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά οι απαντήσεις των ερωτωμένων που αναφέρουν ότι επιβάλλονται τιμωρίες, πειθαρχικά μέτρα και ποινές στους δράστες, ανάλογα με το αδίκημα.
- Επίσης, γίνονται παρατηρήσεις και έντονες συστάσεις στους μαθητές/-τριες και, αν δεν συμμορφωθούν, απευθύνονται στους γονείς.

Ερώτηση 11

Πώς αντιδρά συνήθως η οικογένεια του θύματος;

✓ Η πλειονότητα των ερωτωμένων απάντησαν ότι οι γονείς του θύματος έρχονται στο σχολείο εμφανώς προβληματισμένοι, αντιδρούν έντονα και αρνητικά, αγανακτισμένοι και διαμαρτύρονται ρίχνοντας ευθύνες στους καθηγητές/-τριες, κάνουν παράπονα στη διεύθυνση ζητώντας κάποια τιμωρία των δραστών, ώστε να μην ενοχληθεί ξανά το παιδί τους.

✓ Σε μικρότερο ποσοστό απαντούν ότι οι γονείς έρχονται στο σχολείο, συζητούν, κατανοούν το πρόβλημα και συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς και τη Διεύθυνση του σχολείου.

✓ Και λιγότεροι ότι προσέρχονται στο σχολείο για να ενημερωθούν και περιμένουν στήριξη από καθηγητές/-τριες.

Ερώτηση 12

Πώς αντιδρά συνήθως η οικογένεια του δράστη ή των δραστών;

Οι περισσότεροι ερωτώμενοι απάντησαν ότι η οικογένεια του δράστη δεν αναγνωρίζει το σφάλμα του παιδιού της και αντιδρά αμυντικά, διαμαρτύρεται και δικαιολογεί τις πράξεις του.

Στη συνέχεια οι ερωτώμενοι απαντούν ότι η οικογένεια του δράστη αδιαφορεί ή εκδηλώνει επιθετικότητα προς τους καθηγητές/-τριες και τη Διεύθυνση του σχολείου.

Είναι χαρακτηριστικά λίγοι οι ερωτώμενοι που απαντούν ότι η οικογένεια αιφνιδιάζεται, προβληματίζεται, δείχνει απόγνωση, οι γονείς δεν ξέρουν πώς να αντιμετωπίσουν το παιδί τους και ζητούν τη βοήθεια ειδικών .

Αντίστοιχα μικρό είναι και το ποσοστό των ερωτωμένων που υποστηρίζουν ότι η οικογένεια αντιδρά σχεδόν πάντα με διάθεση συνεργασίας με τους εκπαιδευτικούς και τον ψυχολόγο και είναι πρόθυμοι να μιλήσουν και να βοηθήσουν στη λύση του προβλήματος

Ερώτηση 13

Εποπτεύονται τα παιδιά κατά το διάλειμμα;

Εποπτεία	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	187	94,9%
Όχι	2	1%
Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ	1	0,5%
Ελλιπή δεδομένα	7	3,6%
Σύνολο	197	100,0

Ερώτηση 13.1

Αν ΝΑΙ, ποιος εποπτεύει;

Σύμφωνα με τις απαντήσεις της συντριπτικής πλειονότητας των ερωτηθέντων, τα παιδιά εποπτεύονται από τους εφημερεύοντες καθηγητές/-τριες ενώ λιγότεροι απάντησαν ότι τα παιδιά εποπτεύονται από τους εφημερεύοντες εκπαιδευτικούς και τον/τη σχολικό φύλακα.

Ερώτηση 14

Υπάρχει φύλακας ή επιστάτης;

Ύπαρξη φύλακα / επιστάτη	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	127	64,5%
Όχι	55	27,9%
Δεν απαντώ	6	3%
Ελλιπή δεδομένα	9	4,6%
Σύνολο	197	100,0

Ερώτηση 15

Υπάρχει πρόσβαση του σχολείου σε αρμόδιες δημόσιες υπηρεσίες ψυχολογικής και/ή κοινωνικής υποστήριξης;

Πρόσβαση	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	116	58,9%
Όχι	42	21,3%
Δεν απαντώ	28	14,2
Ελλιπή δεδομένα	11	5,6
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 15.1

Αν ΝΑΙ, έχετε χρησιμοποιήσει εσείς τις υπηρεσίες ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού για κάποιο παιδί το προηγούμενο σχολικό έτος;

- **Από τις απαντήσεις των ερωτωμένων καταδεικνύεται ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών δεν έχουν χρησιμοποιήσει υπηρεσίες ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού (37,6%).**
- **Ακολουθεί η περίπτωση των εκπαιδευτικών που δήλωσαν ότι χρησιμοποίησαν τέτοιου είδους υπηρεσίες (31,5%).**
- **Τέλος, υπάρχει ένα ποσοστό εκπαιδευτικών που στη συγκεκριμένη ερώτηση απάντησαν «δεν γνωρίζω /δεν απαντώ» (8,1%).**

Ερώτηση 16

Το σχολείο σας συνεργάζεται (αν χρειαστεί), σε περίπτωση μαθητών/-τριών που αντιμετωπίζουν προβλήματα, με κάποια ανώτερη αρχή ή δημόσιο φορέα, λ.χ. το Υπουργείο Παιδείας, την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, το Συνήγορο του Πολίτη (Κύκλο Δικαιωμάτων του Παιδιού), το Δικαστήριο Ανηλίκων, για να πάρουν σχετικές συμβουλές ή βοήθεια, όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα συμπεριφοράς και ιδίως επιθετικότητας;

Συνεργασία	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	65	33%
Όχι	44	22,3%
Δεν απαντώ	71	36
Ελλιπή δεδομένα	17	8,6%
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 16.1

Αν ΝΑΙ, με ποιο φορέα ή με ποιους φορείς συνεργαστήκατε;

Φορείς	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Προϊστάμενη αρχή	57	40,1%
Υπουργείο Παιδείας	11	7,7%
Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων	4	2,8%
Συνήγορος του Πολίτη	3	2,1%
Εισαγγελία	2	1,4%
Άλλο	21	14,8%
Δεν γνωρίζω /δεν απαντώ	44	31,0%
Σύνολο	142	100%

Ερώτηση 16.2

Άλλοι φορείς συνεργασίας

□ Στην ερώτηση με ποιους άλλους φορείς υπάρχει συνεργασία οι ερωτώμενοι αναφέρουν με φθίνουσα σειρά:

✓ Συμβουλευτικό Σταθμό Νέων, ΚΔΑΥ, Κοινωνικές Υπηρεσίες Δήμου, ΟΚΑΝΑ, Σχολικό Σύμβουλο, ιδιώτη ψυχίατρο, Κέντρο Ψυχικής Υγείας, «Χαμόγελο του Παιδιού», Σύλλογο Καθηγητών, 15μελές και Σύλλογο Γονέων.

Ερώτηση 16.3

Είδος συμβάντος για το οποίο ζητήθηκε συνεργασία:

□ Στην ερώτηση αυτή η πλειονότητα των ερωτωμένων απάντησαν ότι ζήτησαν βοήθεια για επιθετικές και προβληματικές συμπεριφορές μαθητών/-τριών (που έχουν να κάνουν με σωματική βία, τσακωμούς, κλοπές, λεκτική βία).

□ Στη συνέχεια, η έλλειψη προσαρμοστικότητας στο σχολικό περιβάλλον αναφέρεται από εκπαιδευτικούς ως λόγος για συνεργασία με ειδικούς, ενώ εξίσου απευθύνονται σε ειδικούς για περιπτώσεις ψυχολογικής βίας, για μαθησιακά και οικογενειακά προβλήματα, για περιστατικά χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών, για ενδοοικογενειακή βία και για το κάπνισμα.

Ερώτηση 17

Πώς, κατά τη γνώμη σας, θα βελτιώνονταν οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών/-τριών στα σχολεία της χώρας μας;

Στην ανοικτή αυτή ερώτηση απάντησε η πλειονότητα των εκπαιδευτικών (82,7%).

Η πλειονότητα των ερωτωμένων προτείνει να δίνεται περισσότερος χρόνος σε ομαδικές εργασίες και δραστηριότητες (διαθεματικές εργασίες, σχολικές εκδηλώσεις, αθλητικές δραστηριότητες, πολιτιστικές, κοινωνικές εκδηλώσεις και προγράμματα κοινωνικής προσφοράς, συμμετοχή σε φεστιβάλ, κοινές δραστηριότητες έξω από τις αίθουσες) καθώς επίσης και διάλογο και συζήτηση μεταξύ διδασκόντων και μαθητών/-τριών.

Στη συνέχεια, οι ερωτώμενοι προτείνουν να υπάρχουν στα σχολεία υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης στελεχωμένες από ψυχολόγους και κοινωνικούς επιστήμονες .

Ακολουθούν οι ερωτώμενοι που αναφέρονται στο ρόλο του εκπαιδευτικού και του σχολείου γενικότερα .

Τέλος ακολουθούν οι ερωτώμενοι που υποστηρίζουν ότι πρέπει να υπάρχει μεγαλύτερη ανάπτυξη της σχέσης γονέα και παιδιού και λιγότερη εξάρτηση από την τηλεόραση και τα ΜΜΕ.

Ερώτηση 18

Εσείς τι μέτρα παίρνετε για τη βελτίωση των σχέσεων των μαθητών/-τριών;

- Από τις απαντήσεις προκύπτει ότι η πλειονότητα αναφέρουν ως μέτρο τη συζήτηση, το διάλογο και τις συμβουλές από εκπαιδευτικούς προς μαθητές/-τριες μέσα στο σχολείο.
- Ακολουθούν η ανάθεση ομαδικών εργασιών και η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, η ανάπτυξη δραστηριοτήτων κοινωνικών, πολιτιστικών, αθλητικών, περιβαλλοντικών και διαπολιτισμικών, η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (συναισθηματική νοημοσύνη, επίλυση συγκρούσεων, αποδοχή διαφορετικότητας, η συνεργασία σε ομάδα, η ισοτιμία σε δικαιώματα και υποχρεώσεις) και η καλλιέργεια αξιών όπως αλληλοσεβασμός, αλληλεγγύη, αλληλοβοήθεια.
- Στη συνέχεια ακολουθούν οι ερωτώμενοι που θεωρούν ως μέτρο την τιμωρία, τη συνεργασία μεταξύ φορέων,
- και τέλος αυτοί που θεωρούν ως μέτρα τη συνεργασία γονέων-καθηγητών και το ενδιαφέρον των καθηγητών για μια προσπάθεια καθοδήγησης των μαθητών/-τριών.

Συμπεράσματα

□ Φαίνεται σε γενικές γραμμές να επιβεβαιώνεται η εκτίμηση ότι τα περιστατικά ακραίας βίας δεν είναι διαδεδομένα στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, όπως έχει διαφανεί και από άλλες σχετικές έρευνες.

□ Όταν εκδηλώνονται όμως τέτοια περιστατικά απασχολούν σε υπερβολικό βαθμό τα ΜΜΕ.

□ Αντίθετα, τα περιστατικά καθημερινής βίας και συγκρούσεων είναι πιο συχνά και σε αυτά συμμετέχουν, αν και με διαφορετικό τρόπο, αγόρια και κορίτσια, όπως έχει διαφανεί και από άλλες σχετικές έρευνες.

□ Αξιοσημείωτο είναι ότι η περίπτωση της οργάνωσης ομάδων βίας από μαθητές και μαθήτριες στο χώρο του σχολείου δεν αποτελεί γενικά διαδεδομένο φαινόμενο.

□ Σε ό,τι αφορά την αντίδραση στα περιστατικά βίας, είναι συχνά επικίνδυνο το φαινόμενο της αποσιώπησης (από γονείς ή/και παιδιά-θύματα) ή και σιωπηλής ανοχής της βίας/του εκφοβισμού από μέρους των θυμάτων στο χώρο του σχολείου.

□ Οι σύλλογοι γονέων δεν δείχνουν πάντοτε την απαιτούμενη ευαισθησία στο θέμα (ας σημειωθεί ότι ένα στα πέντε σχολεία εμφανίζεται στις απαντήσεις του ερωτηματολογίου χωρίς καν σύλλογο γονέων/ κηδεμόνων).

□ Παρατηρείται, ακόμη, λίγοι σχετικά γονείς να απευθύνονται στη διεύθυνση ή/και σε εκπαιδευτικούς του σχολείου για την αντιμετώπιση προβλημάτων που απασχολούν τα παιδιά τους, ενώ και σε αυτές τις περιπτώσεις το ενδιαφέρον τους κυρίως εντοπίζεται σε ζητήματα που αφορούν την αποτελεσματική διδασκαλία επιμέρους μαθημάτων και τις επιδόσεις.

□ Επιπλέον, σοβαρά προβλήματα εμφανίζονται σε ό,τι αφορά την ύπαρξη και την επάρκεια των αρμόδιων υπηρεσιών, ενώ και στις περιπτώσεις που υπάρχουν τέτοιες υπηρεσίες η επικοινωνία και η συνεργασία με το σχολείο δεν είναι πάντοτε αποτελεσματική.

Προτάσεις

□ **Στον τομέα της εκπαίδευσης,** είναι σημαντικό να επιδιωχθούν αλλαγές σε επίπεδο νοοτροπίας, με βασικό άξονα μια ολοκληρωμένη και αποτελεσματική εκπαιδευτική πολιτική, με στόχο τη δημιουργία ενός σχολείου που θα συμβάλλει στη μετάδοση θετικών στάσεων και υγιών κοινωνικών και πολιτικών αξιών.

✓ Στο πλαίσιο μιας τέτοιας πολιτικής πρέπει να συνεκτιμώνται ο ρόλος της οικογένειας και της τοπικής κοινωνίας και να διασφαλίζεται ένα πλαίσιο συνεργασίας ανάμεσα σε όλους τους φορείς και τα πρόσωπα που εμπλέκονται στη λειτουργία του σχολείου.

□ **Ακόμη, η παροχή κατάλληλης κατάρτισης και συνεχούς ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών είναι αναγκαία,** προκειμένου να μπορούν να διαχειρίζονται την ετερογένεια και την πολυμορφία της σχολικής τάξης, να αναπτύσσουν μία παιδαγωγική πρόληψης και αλληλεγγύης, και να αποτρέπουν τον στιγματισμό και την περιθωριοποίηση τόσο των ανήλικων δραστών όσο και των συμμαθητών/-τριών θυμάτων τους.

□ Μέτρα που θα μπορούσαν να συμβάλουν προς αυτή την κατεύθυνση είναι η **στήριξη του εκπαιδευτικού προσωπικού με επιστημονικό και βοηθητικό προσωπικό** και η παροχή ιδιαίτερης συμβουλευτικής και ψυχολογικής στήριξης σε περιπτώσεις παιδιών που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα κοινωνικοποίησης και συμπεριφοράς.

□ Σημαντικό ρόλο, ακόμη, παίζει η **ευαισθητοποίηση και η συνεργασία των γονέων με τη σχολική κοινότητα**. Η συνεργασία αυτή είναι πολύτιμη για την εφαρμογή των σχολικών προγραμμάτων και την ισορροπημένη λειτουργία των σχολικών μονάδων.

□ Επίσης, είναι σημαντικό οι μαθητές/-τριες **να συζητούν με τους εκπαιδευτικούς και να ενημερώνονται** σχετικά με το τι είναι ο σχολικός εκφοβισμός, πώς μπορούν να αντεπεξέρχονται σε τέτοιες συμπεριφορές, και να εκπαιδεύονται σε κοινωνικές δεξιότητες, μέσα από δημιουργικές ομαδικές δραστηριότητες.

❑ Επίσης, πρέπει να ασκεί τα παιδιά να αντιλαμβάνονται και να προσδιορίζουν τα όριά τους, να δηλώνουν τι μπορούν να ανεχθούν και τι όχι, και να δείχνουν επιμονή και σταθερότητα στην τήρηση αυτών των αρχών.

❑ Το σχολείο πρέπει να διαπαιδαγωγεί στις αξίες της συλλογικότητας, της αλληλεγγύης, του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, του σεβασμού κάθε πολιτισμού, στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης.

❑ Επισημαίνουμε, τέλος, ότι για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των φαινομένων βίας, εκφοβισμού και παραβατικότητας στα παιδιά και τους/τις νέους/-ες απαιτούνται ριζικές αλλαγές στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Είναι εμφανές ότι, όσο διατηρούνται και ενισχύονται οι κοινωνικές ανισότητες, η φτώχεια και η περιθωριοποίηση μεγάλων κοινωνικών ομάδων, οι δυνατότητες αντιμετώπισης της βίας στο χώρο του σχολείου θα είναι πολύ περιορισμένες.

**Κ.Ε.Μ.Ε.Τ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΟΛΜΕ**

**ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΑΣ!**